

Fotó: Kállay Kotász Zoltán

Bábeli adományok*

Levelek Búzás Hubának

2006. május 31.

Kedves Huba! Igazi meglepetés és öröm volt köteted kézhezvétele – gondoltál rám. Hát még az olvasása: elejétől a végéig, egy ültő helyemben, s oda-vissza is, s utána még a mazsolázgatás, a nassolás. Még a „posztmodern” utószó is milyen remek – ki ez az ember? És milyen jók a versek, milyen széles hangulat-skálán mozognak a vulgáris-ironikustól egyetlen lendülettel csak a magasztosig – állandó mozgás és meglepetés: a megformálás ezt konok következettségével, a saját és sajátos versforma majdnem (de szerencsére nem) kizárólagos egyöntetűségével, pontosabban: a nyelvi megoldásoknak az ebben a majdnem monotonában nyíló fantasztikus gazdagságával és ötletességével éri el. S aki eléri: egy nyelverteremtő fenomén, aki a kifejezés a képekben a képtelenségig játszva képes feszíteni. Semmi izzadságszag, S maga a versforma, e Búzás-sonett önmagában is. Micsoda cizellált remek. Milyen magasra teszi a lécet az ugrónak – semmi lazaságot nem enged. És mégis feszes és oldott. Igazi formaművészet (is) ez.

Szóval le a kalappal, elvarázsolttál, kedves Huba. Gratulálok és köszönöm az ajándékot. Nem állítom, hogy nem fogok ezután is rájárni veled szembeni gyöngességemben. Telhetetlenségemben pedig még többet is kívánok: újabb verseket-köteteket.

És barátsággal üdvözöllek: S. Pali

2006. szeptember 18.

Kedves Huba! Most vettem kézhez leveled, igyekszem minél előbb válaszolni rá, leginkább a „nativizmussal” kapcsolatos gondolataidra. Körülményeimről most nem beszélek, legföljebb annyit, hogy diószüret előtt állok, s túl vagyok már (talán képletesen is) a nyári befőzéseken. Nem fogod elhinni, de még Londonban is szilvalekvárt főztem: London, Hampstead suburb. Itteni élményeim közül, ha nem is a legnagyobb, de ez volt a leggroteszkebb.

Majdnem ilyen groteszk engem szaktekintélynek beállítanod. Tüskés Tibor persze igen, ő az, éppen ezért lehet, hogy szóba se állna velem. Csak neked juthat eszedbe ilyesmi. De megengedem, s ha Te mondd, el is hiszem. Verseiddel s köteteid már világosan kirajzolódó elméleti támasztékával, a „nativizmus” teóriájával jögot szerezted rá.

Legutóbb is csillogtál-villogtál velem.

Nézzük meg hát azt a híres születést! „Poeta non fit, sed nascitur.”¹ Számomra értelem e latin közmondásban nem még, hanem már van. Értelmét *kapja*, s bármilyen meglepő is, attól, ami látszólag olyan távol áll tőle. A mai modern önámítástól. Egy olyan korban, amely egyéniséget ígér, de a mindenkori divattal szabványos egyenruhákba öltöztet. Egykönnyen lecserél, s még jó, ha second hand termékként, tucatárúként meghagy valahogy. Egy ilyen világban értelmet kap a külön hajlam. Ilyen viszonyok

között át nem ugorható saját árnyékkal rendelkezni: luxus, éhség és kíváncsi. A születése. Ennek rangját persze nem osztály és kiváltság adja: csakis a személy maga. Újabbkori igények nyomására, itt, Nyugaton, valami hasonló fogalmazódik tehát, mint amit Kelet tao, világtörvény, kozmikus tudattalan és ehhez hasonló címen már évezredek óta propagál.

Egy mai zen mester, D. T. Suzuki könyvében pl. ezt találok: „Az élet művészenek [...] nem kell kilépni önmagából. Minden anyag, minden eszköz, minden hozzáértés vele van születése pillanatában, vagy talán már előbb is. [...] Felületes értelemben természeti ember, egyenesen a természetből lép ki, a modern civilizált ember agyonbonyolított ideológiája nélkül. De milyen gazdag a belső élete! Hiszen közvetlen összeköttetésben áll a nagy tudattalannal.” Amit Suzuki doktor „nagy tudattalan” néven aposztrofál, az nálad, kedves Mesterm, nem más, mint a születésünkkel, génjeinkben adott meghatározottság. Aki pedig erre építi életét és tevékenységét, az valamilyen értelemben művész: az élet és a szavak művésze.

A születés persze, s ezt már én teszem hozzá, nem csak adottság. Feladat is. Követelmény-jellege van. Posztulátum, melynek kívánságait egy életen át teljesíteni kell. Nem feltétlenül a befejezett múlt eseménye: van, akinek „egész élet a születése”. És itt ismét idézhetek, ezúttal Erich Frommtól, aki a lelki egészségről szólván beszélt az anyaméh, az anyamell,

* Írások a szerző Bábeli adományok c. könyvéből (Napkút Kiadó, 2011).

1 „Költővé nem leszünk, hanem születünk.”

az anyaföld által jelképezhető paradicsomi egység halálos vonzásáról, arról a veszélyről, amely az embert a beljünk veszés regresszív, néha agresszív, gyakran patológiás állapotába döntené. Az egészséges, a felnőtt embert a másik válasz jellemzi: a köldökszinórt újra meg újra elvágva „megszületni teljesen, odáig fejleszteni az ember tudatosságát, értelmét, képességét a szeretetre, hogy felül tudjon emelkedni egocentrizmusán, és új összhangra leljen, új egységbe forrjon a világgal.” (Mindkét idézetet a *Zen buddhizmus és pszichoanalízis* című 2006-os Helikon-könyvből vettem.)

Nem folytatom. Ennyi talán már sok is egy érzékeny kebelnek. Élj vidáman, Barátom, további jó születést: Pali

2007. január. 19.

Kedves Huba, most olvastam valahol (valami nyelvészeti értekezésben), hogy a felkiáltójeles megszólítás németes hagyományhoz kötődik, szemben az általad is alkalmazott francia vagy angol, folyamatos írású, felkiáltójelet nem használó gyakorlattal. S hogy az ilyen vagy olyan megoldásban kulturális szimpátiák is rejlenének. Ez utóbbit én már nehezen tudnám visszaigazolni, mindenestre most, leginkább a Te példátat követve, kipróbáltam ezt a másféle írásmódot. Praktikusán könnyebb, hiszen megspórolunk egy felkiáltójelet, egy nagybetűt és a papírból is, ha akarunk (én nem!) egy teljes sort. Azt persze nem érzem, hogy a szívem most franciábbul dobogna. Búzásában azonban igen. Lehet, hogy ezután már mindkét szívemet használhatom? (Nem tudom, mit szólna ehhez Barnard professzor – talán még emlékszel a nevére, ő volt az első szívátültetések kivitelezője!)

Komolyra fordítva a szót, kezd bennem földerengeni, hogy a fönti „badarságokat” talán nem is nyelvészeti cikkben, hanem egy nagyszabású regényben olvastam. Talán ez utóbbi jelző nem is elég kifejező rá, legalábbis jelenleg így gondolom, vagyis hogy csúcs, sőt a csúcsok csúcsa ez a regény, ha lehetne ezt még fokozni, akkor a „sőt”-öt is fokoznom kellene, így: sőtőbb, sőt legsőtőbb. Itt megállok. A regény szerzőjét biz-

tosan nem kell neked bemutatnom, Hermann Brochról beszélek: a *Vergilius halálát* már évtizedekkel ezelőtt olvastam tőle, most pedig *Az alvajárókat*. Ennek 3. kötete ragadott torkon leginkább. Nem tudom, olvastad-e. Hatalmas ívű, történetfilozófiai igényű regény ez, amely műfajilag (regényműfajilag) minden terhelést kipróbál, a hagyományos narrációjú részekről a belső monológok alkalmazásáig, illetve a „szabályos”, cselekményes regénymegoldásoktól a nagyon is jó költemény-fejezeteken át a rendszeresen visszatérő, s a külön „könyvbe” gyűjthető s egyáltalán nem fikcióként olvasható (s olvasandó?) esszéig. Természetesen ezek az író tolla alatt mind egymásba épülnek, egyetlen nagy cselekménysor részei. Broch mondanivalója (Zweig citált művéhez, *A tegnap világához* hasonlóan az ő regénye is az első világháború témáját állítja középpontba), ma is aktuális, sőt, talán aktuálisabb, mint valaha volt. Erről persze, sajnos, nem a regényíró tehet, arról ti., hogy a nyugati civilizáció szép új világában elszabadult az ész, s a társadalomban önálló és külön logikájú részrendszereket képez (pl. a gazdaságit vagy a katonait), s ezek valamelyike időnként hihetetlen radikalitással és rigiditással maga alá gyűri az életvilág egészét. Én ezt a képet a magam kis miniatúrájával még meg is toldanám: ma már ott tartunk, hogy mindegyik önállósult és elszabadult rész maga alá gyűri az összes többit (és az egészet). Mindennek persze folytatása is van. Az így terrorizált animális az emberben, mintegy sarokba szorítva, üldözöje ellen fordul, maga is „elszabadul”, immár a legnyilvánvalóbb szörnyszülött bestia képében. Broch regénye nemcsak kérdéseket tesz föl, hanem választ is ad ezekre, ilyen értelemben regényének legalábbis befejezése egy kicsit utópisztikus, logikailag azonban ez kikerülhetetlen, hiszen „megoldásának” platóni ideájára épül (s csak erre épülhet) kritikája. Kényes a dolog, hiszen kritikai attitűd valamilyen idealitás képze nélkül el sem gondolható, viszont arról is vannak már bőséges és több mint sajnálatos tapasztalataink, hogy mivel jár, ha egy ilyen (bármilyen) idea maga is „elszabadul”. Broch azonban ezt is tudja,

s csak mintegy a szív ábrándjaként, tehát igazi utópiaként, macskakörmök között beszél róla.

Brochról ennyi talán elég is. De még mindig irodalomról, ezúttal sajátosan ökológiai nézőpontból! Balog János professzor neve jut eszembe, aki tudományos pályafutását az atkák tanulmányozásával kezdte. Első ránézésre nem tűnik nagyszabású témának. De ha azt vesszük, hogy az atkáknak kiiktathatatlan szerepük van az élet nagy körforgásában, egyszerűre megnő a tiszteletünk irántuk. Ők bontják le a le- és elhullott szerves anyagot, amellyel ugyanakkor előkészítik a talajt a növényi élet (és a rá épülő magasabb formációk) folytatásához. A napokban a neoavantgádról olvastam (kézbe vettem néhány kötetét is), s bár látnom kellett, hogy én ilyesmire több okból is képtelen lennék, ezen irány vagy még inkább magatartás jelentőségére hívta fel a figyelmemet. A fontosságát kellett megállapítanom. Ui. a neoavantgárd radikális szkepticizmusa és nyelvkritikája, a művészet „elefántcsonttornyával” szembeni ellenérzése (elnézést a profán hasonlatért) az atkákéhoz hasonló szerepet játszik, s fontos láncszeme a nagy körforgásnak. Csak itt a költészetről van szó. A „neónak” ez a radikalizmusa minket is tanít, bármennyire is különbözzenek törekvéseink egyébként az övékétől, ti. saját nyelvhasználatunk szigorú kontrolljára, ha kell, megtisztítására. Semmiféle purizmusnak nem vagyok ugyan híve, de némely tisztogatás tanulságait látom, és a saját hasznomra fordítani is igyekszem. S ha így gondolom, miért ne virágozhatna az én kedvemért is száz virág?

S a Te kedvedért is, természetesen. Ölel barátod: Pali

2007. február 08.

Kedves Huba! Rövid és könnyű levelet kapsz most tőlem. És némi kis dokumentumokat bűneimről – ha innen nézlek, vagy bírónak látlak (ami nem is olyan nagy tévedés), vagy (és még inkább) gyóntató atyámnak. (Vagy orvosnak, aki egyenesen a vesékbe néz?) Szóval itt küldöm a kért kritikákat-recenziókat.

Most látom, mégsem lesz olyan könnyű ez a levél, mint amilyennek

ígértem. Hiszen éppen az általad is szóba hozott „atkák” kérdésére szeretném a szót újfent terelni (ez pedig – atka – nekem, a bölcsésznek nem mulatság). És mégsem tudom (és akarom) megkerülni a témát. Teljesen igazad van abban, hogy (legalábbis a mai) költők nem „tisztá lapra” írnak, hanem a meglévő hagyományra. Írásuk sohasem lehet szűz, a mai költő olyan fajta, aki szüzességét kapja, vagy már születése előtt elveszítette. Amit másképpen úgy is mondhatnék, hogy ma a költők jó része így vagy úgy, de palimpszesztet ír. (Az alteritás időszakában egyenesen kötelező volt az imitáció, a mintakövetés.) Viszszatérve az „atkák vizsgálatára”, veled együtt úgy látom, hogy a hagyományhoz való tudatos viszony kialakítása, valamiféle distancia beállítása a versírásban kikerülhetetlen követelmény. De egy lépéssel még tovább is mennek. Ma már ezt a viszonyt irodalmi divatok, irányzatok szabályozzák, sőt, különböző teóriák felügyelik. Bőséges választékkal rendelkezünk mindezekből. Ráadásul ezen irányzatok között egy bizonyos munkamegosztás is végbement: az egyik inkább a hagyomány lebontására, a nyelv lehetőségeit illetően gyanakvó kritikára hajlamos (mint az atkaszerűen funkcionális neoavantgárd), a másik éppen ellenkezőleg, valamiféle posztmodern hangsúlyozására a játékba hozott hagyománynak, szinte az önkívületig. És aztán itt vannak még a kései modernség örökösei is, akik a maguk egyéni módján lépnek föl az irodalmi arénában, kötéláncos allűrökkel, mindenféle súlyok és ellensúlyok alatt görnyedve, de azért táncos bokákkal, lehetőleg háló nélkül. Én magunkat ez utóbbiak között szeretném tudni. Vannak még persze mások is, nem feladatomban mindet felsorolni.

Amire itt kilyukadni akarok, az a következő. A költői munkának, az alkotás folyamatának sok összetevője van – ezek közül a különböző irányzatok némelyeket kiemelnek, általánosítanak, szinte a norma rangjára emelnek. Az, hogy ilyen irányzatok léteznek, ráadásul egy időben, viszonylag új jelenség. Az atkákra jellemző lebontó funkció pl. az alkotásban eddig is megvolt, de nívum ennek irányzatos kizárólagossá tétele.

Újdonság a választás, az irányzatos elköteleződés kényszere is. És amit leginkább újdonságnak tekintek (a mai sovén világban), az a mássággal szembeni tolerancia, a párbeszéd képességében megmutatkozó nagylelkűség, a konszenzusra törekvés, ahogy azt pl. Lányi András könyve, az *Együttélés-tan* (Liget K., 1999) is szorgalmazza. Ez sajnos inkább csak egyéni kvalitás lehet, kevésbé tehető irányzatossá. Végül még egy személyes megjegyzést is hadd tegyek. Miközben lehetőleg mindegyik írásmódból tanulni szeretnék, maradok a kaptafánál. A magam adottságainál. Ebben az értelemben (tanultság ide, tanultság oda) én is valamiféle „nativista” lennék, s mint ilyen, Búzás Hubával tartok. Ha megengeded. Barátsággal öllelek: Pali

2007. április. 26.

Kedves Huba!

...

Lám, milyen fontos a dialógus! Megkockáztatom (és rögtönzöm), hogy a költészetben is. Talán ez is dialogikus. Abból a szempontból biztos, hogy „válasz” reményében írák. Vagyis a befogadóra és a befogadhatóságra való tekintettel. Arról nem is beszélve, hogy a kifejezett tudattartalmak is ilyen vagy olyan dialógus folytatásai. (Pl. a hagyománnyal – ilyen vagy olyan hagyománnyal.) Néha (vagy újabban egyre gyakrabban) mindenféle allúziók formájában is. Arról nem is beszélve, hogy ma már (de szerintem mindig is) az Én, az a bizonyos Alany (az „alanyi költő”) mennyire megosztott, diszkontinuus (már a buddhista

ismeretelmélet szerint is, de itt van nekünk a mi Berkeley püspökünk, hogy Kantról vagy Freudról már ne is beszéljünk). Az sem lehet, hogy az így előálló perszónák ne álljanak szóba egymással. („Búsulsz-e Pista...”, de említhetném Fernando Pessoa alteregóit vagy akár Weöres Psychéjét is.) Ha innen nézem az egészet, szinte nem is tudom elválasztani e sokszólamú lírai fényűzést az epikus narráció alapvetően dialogikus természetétől. Újabban nagy olvasmányélményem Thomas Bernhard, aki egyenesen mondat szerkezetének mélységeibe építi a párbeszédet e fikcióját, nagyon élvezetes, rá olyannyira jellemző önironiával és paródiával, mint pl. *Kioltás* című (Kalligram K., 2005) regényében is: „A mai Ausztria halálos ítélet, s az összes osztrák halálraítélt, mondtam Gambettinek, gondoltam most.”) Innen nézve nehéz a lírát az epikától elválasztani. Ott kell megragadni a bikát, ahol a szarva van. Ez pedig (ha próbálom továbbgondolni a dolgot) inkább a szöveg és környezete viszonyában lehet. A textus kontextus-függésének jellegében. A lírai megszólalás fikciójának sajátosságai. Az epika és a dráma sokkal inkább rá van utalva egy helyzetre, mint külső kondícióra. A líra lehetőleg minden ilyen külsőséget bekebelez, belsővé tesz. Ilyen értelemben a költészet nem más, mint (kifejezett, manifesztált, külsővé tett) belső beszéd. De hogy monologikus lenne? Talán határhelyzetben igen. Egyébként ez is olyan, mint szép és tragikus emberi létünk: dialogikus.

SUHAI PÁL 1945-ben született Bezenyén. Pakson érettségizett, 1968-ban az ELTE BTK magyar-történelem szakán (Eötvös-kollégistaként) kiegészítő középiskolai tanári diplomát szerzett. Előbb a TIT Budapesti Szervezetében szervezőként dolgozott, majd a 31. sz. Szakmunkásképző Intézetben, illetve a Vas utcai Kereskedelmi Szakközépiskolában tanított. Időközben az OPI-ban tantárgygondozói állást is vállalt. 2005 óta nyugdíjas. Irodalom tankönyvcsaládját a Magyar Tudományos Akadémia 2003-ban Pedagógus Kutatói Pályadíjban részesítette. A Magyar Írószövetség tagja. Kötetei: *A magunk kenyere* (kortárs költők versantológiája), Szépirodalmi, 1971; *Akár az üldözött* (versek), Magvető, 1984; *Mikszáth Kálmán kritikai kiadás 78. és 80. kötet* (sajtó alá rendezés Rejtő Istvánnal), Akadémiai, 1984, 1987; *Porba írt sorok* (versek), szerzői kiadás, 1994; *Irodalom, művészet az alteritás korában* (tankönyvcsalád, 1–3. kötet), Holnap, 2004; *Kísértetek kora* (versek), Orpheusz, 2005; *Gyermekrajzok* (versek), Holnap, 2007; *Tudósítások a katedréről* (tanulmányok, esszék a közoktatásról), Orpheusz, 2007; *Külön körön* (versek), Napút Káva Téka, 2010; *Bábeli adományok* (irodalmi levelek, esszék, kritikák), Napkút, 2011; *A tükröd én vagyok, nézd* (Válogatás a Búzás Hubával való irodalmi levelezésből), Napút Káva Téka, 2012; *Szigorú napok* (versek), Napkút, 2012; *Vallomás sötétből* (R. M. Rilke hatvankét versének fordítása), Orpheusz, 2014; *Bábeli adottságok* (irodalmi levelek, esszék, kritikák), Napkút, 2014.